

İki Berlin Hatırası Örneği Üzerinden Avrupa'dan Osmanlı'ya Rol Model Olarak Almanya

 NURSEL ÇAKMAK^a

Geliş Tarihi: 14.04.2020 | Kabul Tarihi: 13.06.2020

Öz: Birinci Dünya Savaşı ile birlikte Osmanlı Devleti ve Almanya'nın müttefik olması sebebiyle iki ülke arasında asker, bürokrat ve yazar takımlarının karşılıklı seyahatleri artar. Bu seyahatlerden ikisi; Mehmet Akif ve Cenap Şahabettin'in Berlin'e dair izlenimlerini aktardıkları biri şiir, diğeri nesir türündeki eserlerle karşımıza çıkar. "Berlin Hatıraları" ve Avrupa'dan Mektuplar'da Almanya'nın 19. yüzyıldan itibaren her alanda gösterdiği hızlı ilerleyişin sebeplerini, özellikle Berlin'in sosyal hayatı üzerinden vermeye çalışan şairler, bir taraftan da bu şehri diğer Avrupa ülkelerine ve Osmanlı'ya rol model olarak gösterirler. Buradan hareketle; iki eserde Berlin izlenimindeki ortak ya da farklı vurgular, Osmanlı ve Almanya mukayeselerinde öne çıkan hususlar ile şairlerin İstanbul'a ve Berlin'e yönelik tespitlerini ortaya çıkarmak bu çalışmanın başlıca amacını oluşturur. Böylece Osmanlı'nın hangi ölçüler çerçevesinde Batı'yı örnek alması gerektiği şairlerin değerlendirmeleriyle birlikte ortaya konulacak ve çalışma bu noktalar üzerinde yoğunlaşacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Akif Ersoy, Berlin Hatıraları, Cenap Şahabettin, Avrupa Mektupları, rol model.

^a Avrasya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
nursel-ist@hotmail.com

Germany as a Role Model from Europe to Ottoman through the Two Examples of Berlin Memories

Abstract: Since the Ottoman Empire and Germany were allied with the First World War, the mutual travel of soldiers, bureaucrats and writers between the two countries increased. Two of these trips; Mehmet Akif and Cenap Şahabettin, who convey their impressions about Berlin, come up with poetry and the other with prose-like works. In the “Memories of Berlin” and Avrupa’dan Mektuplar, poets trying to give the reasons for the rapid progress of Germany in every field since the 19th century, especially Berlin's social life, on the other hand, poets also show this city as a role model to other European countries and the Ottoman Empire. Moving from here; The main purpose of this study is to reveal the common or different emphases in the impressions of Berlin in two works, the prominent points in Ottoman and German comparisons and the determination of poets towards Istanbul and Berlin. Thus, in what measures the Ottoman should take the West as an example, the poets will be put forward together with the evaluations of the poets and the study will focus on these points.

Keywords: Mehmet Akif Ersoy, Berlin Hatıraları, Cenap Şahabettin, Avrupa Mektupları, role model.

Giriş

Osmanlı'nın sosyal, iktisadi, askeri, eğitim gibi birçok alanda Batılılaşma girişimlerinde bulunduğu süreçte seyahat yazıları önemli bir işlev taşır. Avrupa'yı yakından gören seyahatçılar, yazar ve aydınlar gözlemlerini kaleme alarak devletin her kademesinde ve hayatın her alanında medeni bir çizgiye ulaşmanın hangi şartlar altında mümkün olacağı noktasında Osmanlı Devleti'nin karşısına bir rol model çıkarmışlardır. Bu rol model, Birinci Dünya Savaşı ile birlikte dünyada öne çıkan Alman modelidir. "Batı medeniyeti ile karşılaşınca adetâ güzel bir mabedin bir zelzele ile yıkılması gibi birdenbire çöken"¹ Doğu milletleri ve daha özeldir Osmanlıların Almanya ve diğer Avrupa ülkelerinin karşısında aldığı tavır birkaç türdür: "Batı medeniyetinin üstünlüğü karşısında maddeten ve manen ezilen insanımızın bir kısmı kendisini, benliğini siliyor, yok ediyor, bu suretle ona kendini kabul ettireceğini sanıyor. Diğer kısmı da Batının artık çöktüğüne ve çökmekte olduğuna inanıyor"². Bazı aydınlar "... hiçbir konuda taviz vermeden Batı'yı taklit etmeli ve gelişmemizin önündeki en büyük engel olan din kaydını ortadan kaldırmalıdır"³ derken bazıları da "Kuru bir teknoloji-den ibaretmiş gibi görünen bu medeniyetin altında derin bir ilim, sanat ve cehd gizli..."⁴ olduğunu düşünür. Mehmet Akif aydınlar ve Batı hakkında "Tanzimat'tan beri Avrupalı'ya "müspet" bir gözle bakmışlardır. Avrupalı demek "medeni" demektir. Hâlbuki Avrupalı aslında "vahşi"dir. Medeniyet onun yüzünde ince bir maskeden ibarettir"⁵ diye düşünse de "Berlin Hatıraları"nda "madde ile ruhun birlikteliğini"⁶ görerek Almanya'yı bütün bir Avrupa'dan farklı tutar. Cenap Şahabettin ise *Avrupa Mektupları*'nda "Bulgaristan, Macaristan, Çekos-

¹ Kaplan, *Nesillerin Ruhu*, s. 132.

² Ercilasun, *Yeni Türk Edebiyatı Üzerine İncelemeler*, s. 467.

³ Dayanç, "Safahat'tan Hareketle Mehmet Akif'in Zamanını ve Batı'yı Değerlendirmesi", s. 145.

⁴ Ercilasun, *Yeni Türk Edebiyatı Üzerine İncelemeler*, s. 473.

⁵ Kaplan, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 2*, s. 179.

⁶ Korkmaz, *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı 1839- 2000*, s. 211.

lavakya, Almanya ve Avusturya hakkında içinde buldukları, I. Dünya çerçevesinde ve Cenab'a mahsus müşahedelerle verilmiş bilgiler⁷etrafında Berlin'i belediye, emniyet düzeni, ulaşım, aydınlatma ve sanayi gibi birçok konuda Osmanlı'ya örnek olarak gösterir. Her iki şairin Berlin hakkındaki tespitlerini, düşünce ve izlenimlerini değerlendirmek, onların Berlin'i ve Batı medeniyetini hangi yönleriyle Osmanlı'ya rol model olarak gösterdiğinin anlaşılması noktasında önemli bir adım olacaktır. Bu amaçla, bu çalışma Mehmet Akif ve Cenap Şahabettin'in gözünden Berlin'i diğer şehirlerden farklı kılan hususlar ile Osmanlı'ya yönelik eleştirilerin yapıldığı noktalar üzerinde yoğunlaşmış, iki şair ve dolayısıyla iki farklı bakış açısı arasında benzer ve farklı yönlerin tespit ve değerlendirmesi üzerine odaklanmıştır.

1. Mehmet Akif'te Batı'nın Olumlanan Yüzü: "Berlin Hatıraları"

Safahat'in beşinci kitabı olan "Hatıralar" bölümünde şair, "I. Dünya Savaşı boyunca yaptığı Berlin, Mısır ve Necid seyahatlerinin ibretli hatıralarını" bir araya getirir⁸. On manzumeden oluşan bu bölümde, şairlerin "ilk dört tanesi ayet tefsiri, iki tanesi hadis açıklamasıdır. Müslümanları ikaz anlamında yazılmış olan "Uyan" şiiri de bu bölümde yer almaktadır. Son üç manzume ise Üstadın seyahatlerini anlattığı El-Uksur'da, Berlin hatıraları ve Necid Çöllerinden Medine'ye⁹ dir. "... Almanların Vunsdorf'ta Müslüman esirler için inşa ettikleri camide heyecanlı vaazlar veren"¹⁰ şair, "Berlin Hatıraları" nda savaş ortamının olumsuz etkilerine rağmen, "savaşın kazanılacağını müjdeleyen son derece iyimser bir tonla" şiirini tamamlar¹¹.

Berlin ve Osmanlı arasında öne çıkan farklılıklar, ilk olarak sosyal yaşam unsurları üzerinden mukayese edilmek suretiyle verilir. Sosyal hayatın en açık şekilde gözlemlenebildiği yerler-

⁷ Bayrak, Özcan; Balık, Macit; & vd., *Servet-i Fünûn Edebiyatı (Şiir-Roman)*, s. 102.

⁸ Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, 1978, s. 123-124.

⁹ Kayhan, *Millî Mücadele ve Mehmet Akif Ersoy*, s. 130.

¹⁰ Kaya, *Alkış Sevemeyen Şair Mehmet Akif*, s. 61.

¹¹ Gökçek, *Mehmet Akif Ersoy'un Şiiri Üzerine Bir İnceleme*, s. 142.

den biri olan kahveler, bu mukayesede mekân unsuru olarak karşımıza çıkar. Berlin'de bir kahveye gittiği anları aktaran şair; İstanbul'da tütün ya da esrar gibi maddelerin kullanıldığı, külhanbeylerinin müdavimi olduğu, toplumun alt tabakalarının uğradığı, güven telkin etmeyen kahveleri aklına getirir. Berlin'deki bir kahvenin müdavimlerini terbiyeli, efendi insanlar olarak gözlemleyen Mehmet Akif, İstanbul'dakilerin aksine buraya ilişkin gözlemlerinde olumsuz bir değerlendirmede bulunmaz. Berlin'de bir kahveye giren şair, İstanbul'da barakalardan, dökülmüş tahtalardan yapılan kahveleri göz önüne getirdikten sonra, bu kahveye hayranlık içinde yaklaşır. Her yeri gözlemlemeye çalışır, fakat bu derin bir gözlem değildir.

Berlin'de sessiz bir hayatın olduğunu söyleyen şair, Osmanlı'daki sosyal yapıyı yollar, sokaklar, ısıtma, ışıklandırma ve oteller üzerinden yerden yere vurur. İstanbul'daki yolları anlaşılmaz bulan şair, onları bu yönüyle Servet-i Fünûn şiirine benzeter. Uçurum gibi yerler yüzünden çukura düşenleri, tümsek çıkmak ya da tırmanmak zorunda kalanları ve dışarıda başına ne geleceği belli olmadığı için sürekli dua okuyanları hatırlayan şair, sokaklarda yürümenin, hatta İstanbul'da yaşamının bile zor olduğunu dile getirir. İslamiyet düşüncesinin yoğun olduğu Mehmet Akif'te bile Osmanlı'daki sosyal yaşantı ve sokakların durumuna yönelik ağır eleştiriler mevcuttur. Bununla birlikte, Almanya'daki sokakların temizliği şairin dikkatini çeker. Burada kar yağmış olmasına rağmen sokakların devamlı temizletildiğinden bahseden şair, gördüğü her şeyden Almanların çalışkanlığı noktasında olumlu bir kanaate varır. İstanbul'un sokaklarını anlatmaya sıra gelince eleştirilerine kaldığı yerden devam eder.

İstanbul'da kar yağdığı zaman, sokakların temizlenmeyip lodos duasına çıkıldığını, lodos geldikten sonra da bu defa oluşan çamur yığınlarının yaza kadar bekletildiğini söyler. Burada sokak süpürmenin ya da temizlemenin olmadığını, insanların çalışıp çabalamadan hep bir bekleyiş içinde olduğunu dile getirerek esasında yanlış tevekkül eleştirisinde bulunur.

Bizim diyâra biraz kar düşünce zor kalkar.

Mahalle halkı nihâyet kalırsa pek muztar,

“Lodos duâsına çıkmak gerek...” denir, çıkılır.¹²

Akif, Batı’dan geri kalmışlığı “... tembellik, cehalet, Kur’an’dan uzaklaşmak, kavmiyetçilik, ilmî eksiklikler, yanlış tevekkül ve kader anlayışı, eğitim politikası, sosyal kurumlardaki hantallık, kültürel yozlaşma ve dinin hükümleri ile amel edilmemesi” gibi birçok sebeple açıklar¹³.

Mehmet Akif, mukayesesine Almanya’yı anlatarak devam eder. Osmanlı’daki otelleri; herkesin kullandığı ve eşyalarının hiç değişmediği bir yer olarak tanımlayan şair, Almanya’daki otelleri; kuş tüyü yatakları olan, dışarıda kışın ve gecenin yaşandığı esnada içeride baharın ve aydınlığın olduğu, insanın huzur içinde yaşadığı yerler olarak anlatır. Ayrıca, Almanların aydınlatma ve ışıklandırma ile geceyi gündüze dönüştürdüğünü, sıcaklığın klorifer ya da yerden ısıtma ile sağlandığını ve pirelerin olmadığını söyler.

Meğer oteller olurmuş saray kadar ma’mûr,

Adam girer de yaşarmış içinde mest-i huzûr.¹⁴

Avrupa’nın hayatı, zamanla yarışan bir yaşam tarzı üzerine kuruludur. Sanayileşme ile birlikte şehirlerin birbirine yaklaştığı, köylerin azaldığı bir yerleşimin yaygın olduğu görülmektedir. Mehmet Akif, Almanya’nın sanayisine bir tren üzerinden örnek verir. Treni hızı ve durakları açısından beğenen şair, Osmanlı’daki trenlerin durduğu yerde öttüğünü söyler. Hâlbuki Almanya’da düdük sesi düzenin sağlam olmasından dolayı yoktur.

Şimendifer de meğer başka türlü bir şeymiş:

Hemen binip uçuyorsun... Aman bayıldığım iş!¹⁵

¹² Ersoy, *Safahat*, s. 288.

¹³ Şaşa, “Mehmet Akif’in Perspektifinden Müslümanların Geri Kalmasının Dini Sebepleri”, s. 116.

¹⁴ Ersoy, *Safahat*, s. 286.

¹⁵ Ersoy, *Safahat*, s. 287.

Mehmet Akif'e göre, sanayideki gelişmişlik yolcularda da kendini gösterir. Kavurma zenbiliyle etrafına koku veren yolcuların aksine, yolculuk esnasında yanında ne taşınacağını bilen insanların olduğundan bahsederek kendi milletine dair bir eleştiri yapar.

Düdük sadâsına hasret kalır işitmezsin...

Bizimki durduğu yerden öter durur, miskin!

Kavurma zenbili yüklenmek i'tiyâdı da yok...¹⁶

Berlin'deki bir kahvede arkadaşıyla beraber oturan Mehmet Akif, Almanları anlatarak sözlerine devam eder. Onların hayata bakışlarını ve yaşam tarzlarını överek, zulme karşı kafa tutan bir millet olarak örnek alınmaları gerektiğini söyler. Mücadeleci bir tevekkül anlayışının kendi milletinde eksik olduğunu söyleyen şair, sadece olmasını beklemenin yanlış bir tevekkül anlayışı olduğunu her fırsatta dile getirir. "...din etrafında teşekkül eden, dinin aslına uymayan ama dine mâl edilen yaşayış tarzını" da eleştirir¹⁷.

Kahveye bir ailenin girmesiyle birlikte, şair söyleyeceklerini bu aile üzerinden anlatmaya devam eder. Mehmet Akif, öncelikle anne ve babanın dış görüntüsünden başlamak suretiyle onlar hakkında bir fikir edinmeye çalışır. Kadın; matem elbisesi giymiş, gizlemeye çalışsa da bakışlarından kederli olduğu anlaşılan bir anne; erkek ise yüzü kahramanlık azametiyle kaplı, vakur duruşlu ve kederini bir gülümsemeyle gizlemeye çalışan bir baba olarak tasvir edilmiştir. Yaşadıkları acının sebebi, Alman askerinin vatani uğruna ölmüş olmasıdır. Şaire göre; vatan düşüncesi, vatan yolunda ölmek demektir. Analığın en kutsal şekliyle yaşaması için cephede savaş verildiğini söyleyen şair; Tunus, Cezayir ve Kafkasya'daki anneleri örnek gösterir. Bu kadınların Fransız ve İngiliz ordusunda savaşan Müslüman çocuklarına, yani sömürge askerlerin durumuna işaret ederek bu annelerin alinyazısının en kötüsünü yaşadıklarını söyler.

¹⁶ Ersoy, *Safahat*, s. 287.

¹⁷ Aktaş, *Edebiyat ve Edebî Metinler*, s. 163.

“Türkiye’ye hücum edenler sadece Avrupalılar değildir. Avrupalı, sömürgelerden getirdiği askerleri de bu savaşa sürüklemiştir”¹⁸ diyen şair, Doğu karşısında bir tek Almanların alını ak olduğunu, bu yüzden de Almanların, Müslümanlara Batı’nın iyi yüzünü göstermeleri gerektiğini düşünür. Batı medeniyetinin çizdiği Müslüman kadın imajını, kahvede gördüğü matemli kadının silebileceğine inanan şair, kadının Doğu’ya dostluk elini uzatmasını ister.

Yabancı durma ki pek âşinâsınız kalben.

O annecikler için duyduğun hurâfeyi at!

Düşünme dest-i musâfâtı Şark’a doğru uzat.¹⁹

Mehmet Akif, Osmanlı Devleti’nin ve Almanların birlikte savaşmalarını, Batı’nın Doğu’ya ilk olumlu bakışı olarak değerlendirir. Şairin bütün bu olumlu değerlendirmelerini de onlarla aynı safta çarpışmanın bir neticesi olarak görmek gerekir. Çünkü genel olarak bakıldığında, farklı bir sömürge politikası söz konusudur. Doğu sorunu etrafında kurulmuş bir savaşta amaç, Müslümanlara yardım değildir. Osmanlı topraklarının paylaşılmasının söz konusu olduğu bu savaşta, Osmanlı’nın tarafsız kalması mümkün değildi. Mehmet Akif, iyi amaçlarla yapıldığını düşünse de Batı’nın insani açıdan Doğu’ya yaklaşması söz konusu değildir.

Şiirin devamında, Almanların Birinci Dünya Savaşı sonunda bir araya gelip dünyaya karşı verdikleri mücadele anlatılır. Bundan sonraki değerlendirmelerinde şair, Fransa’nın galibiyetinden sonra Almanya’yı bir atölyeye çeviren Almanların az zamanda çok işler başarmasını, süratli gelişmeler göstermesini ve topyekûn kalkınmasını kendi ülkesi ile mukayese etmek suretiyle anlatmaya devam eder. Almanların ilim, fen, edebiyat, teknik, sanayi ve iktisadi alanda hızla ilerlemelerini öncelikle aynı ülkü etrafında toplanmalarına bağlar. Şairin takdirini kazanan en önemli konu, Almanların ortak din ve dünya görüşü

¹⁸ Kaplan, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar*2, s. 179.

¹⁹ Ersoy, *Safahat*, s. 296.

etrafında bir araya gelmeleri, mektep ve mabette aynı duygu ve düşüncelerle hareket etmeleridir. Mehmet Akif, kendi ülkesinde yenilgilerden ders çıkaran, tek vücut halinde kenetlenen, tefrikalara düşmeyen, aynı hedefler doğrultusunda çabalayan bir millet görmek ister. Fakat mazinin sadece olumsuz taraflarının aktarılmasıyla yetişen bir milletin hayatta başarılı olmalarının zayıf bir ihtimal olduğunu da söyler. İhtiyacı karşılamayan, hurafelerle dolu tarafının fayda sağlamayacağını düşünür. Bu yüzden mazinin sadece olumlu taraflarının gösterilmesini ister. Fakat şair, gelinen noktadan hareketle mazinin medeniyete götüreceği ana damarlarının işletilmediği kanaatinde. Mehmet Akif, bu görüşünü edebiyattan yola çıkarak örneklendirir. Çocukların hurafe bilgilerle, gençliğin aşkla, hayallerle ve romantizmle oyalandığını söyleyen şair; milleti uyuşturan, hayata karşı olumsuz duygular aşılardan “Avrupa’yı, özellikle Fransız edebiyatını şaşmaz bir örnek olan ve edebiyatımızı kökten modernleştirmek amacı ile yola çıkan” Servet-i Fünûn’u eleştirir²⁰. Bu yönde “Şarâb kokmada eslâfın en temiz gazeli...” diyerek klasik edebiyata da benzer eleştirilerde bulunur²¹. “Mübtezel”²² bir edebiyat olarak nitelendirdiği klasik edebiyat ile Servet-i Fünûn edebiyatının gençleri bir “Serseri-i şîr ü hayâl”²³ yaptığını söyler. “... edebiyatın “bir ihtiyaca cevap vermesi” yanında milletin ruhunu büyümeden, uyuşturmadan ve duygusal çatışmalara meydan vermeden yapılması” taraftarıdır²⁴. Altı yüz yıllık Osmanlı kahramanlığını körelten edebiyattan sonra da Meşrutiyet’in ilanıyla beraber gelen hürriyet ortamında açık saçık her konuda eserler yazıldığını dile getirir.

Almanya’da yazarların toplumsal bir sorumluluk içinde hareket etmelerini takdir edip Osmanlı’da okuryazar tabakanın sıkıntıları gidermemesini ve dolayısıyla milletin onlardan yana fikirsiz kalmasını eleştirir.

²⁰ Kavcar, *Batılılaşma Açısından Servet-i Fünûn Romanı*, s. 65.

²¹ Ersoy, *Safahat*, s. 300.

²² Ersoy, *Safahat*, s. 300.

²³ Ersoy, *Safahat*, s. 299.

²⁴ Şimşek, “Mehmet Âkif’in Poetikası”, s. 112.

2. Avrupa Mektupları'nda Berlin Durağı

Avrupa Mektupları, Cenap Şahabettin'in Avrupa'ya yaptığı gezi yazılarından oluşan kitabının adıdır. İlk olarak "Tasvir-i Efkâr'da yayımlanan izlenimler (1917-78)", daha sonra "22 mektup" tan oluşan bir kitap halinde yayımlanır²⁵. Şair, "... Avrupa seyahatinde sırasıyla Bulgaristan, Romanya, Macaristan, Çekoslavakya Avusturya ve Almanya'ya gitmiş ve aynı güzergâhu takip ederek dönmüştür"²⁶. "... gezdiği yerlerin dikkate değer yanlarını, görünüşlerini, insanlarını, topluluk hayatını tanıtmış, oralar hakkında duygularını dile getirmiş, o zamanın Türkiye'si ve bizim hayatımızla karşılaştırmış"²⁷olan şairin, 1917'de gittiği Almanya'da söz konusu ettiği yer, Berlin'dir. Burayı "okul, kışla, fabrika, banka" dan oluşan "dört şubeli bir dâire" olarak gören Cenap Şahabettin'e göre, bu "şube" ler arasındaki çarkı döndüren unsurlar bilim, fen ve tekniktir²⁸. Bu ülkenin askeri ve iktisadi galibiyetler üzerine kurulu olduğunu söyleyen şair; Almanları bir taraftan silahlarını, diğer taraftan da iktisadî güçlerini bütün kıtalara ulaştıran bir millet olarak görür ve sanayiyle ulaştığı yerlerin, silahla elde ettiği yerlerden az olmadığını söyler. "...savaş toplarının gürleyerek girdiği kıtaya, kumaş topları sessizce girer: Sesli ve sessiz fetih..."²⁹. "Bugün Almanya'da dikkate değer zekâları, özellikle iki dâire yutuyor: Kışla ve fabrika..."³⁰. "Barış zamanında tezgâhları nasıl üstün geliyorsa, savaş sırasında silâhları da öyle üstündür"³¹. "Almanya'nın her dâiresinde askerî irâde hissedilir. Ordudaki düzen, ulusun başka sınıflarında yöntem ve düzen adıyla, yalnızca adını değiştirerek hüküm sürer"³².

Almanların hayatlarını fen üzerine kurduklarını önemle vurgulayan şair, ülkenin bu denli kalkınmasını birlik ve bera-

²⁵ Parlâtır, İnci & vd., *Servet-i Fünûn Edebiyatı*, s. 169.

²⁶ Özbek, *Nesir Yazarı Olarak Cenap Şahabettin*, s. 203.

²⁷ Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, 1966, s. 126.

²⁸ Cenap Şahâbeddin, *Avrupa Mektupları*, s.91.

²⁹ Cenap Şahâbeddin, *Avrupa Mektupları*, s. 91.

³⁰ Cenap Şahâbeddin, *Avrupa Mektupları*, s. 124.

³¹ Cenap Şahâbeddin, *Avrupa Mektupları*, s. 125.

³² Cenap Şahâbeddin, *Avrupa Mektupları*, s. 132.

berlik içinde gösterdikleri özverili çalışmalara ve dayanışmaya bağlar. Şair, 19. yüzyılın başından itibaren milli kimliklerini keşfeden Almanlar hakkında "...bir sürü kuş bir yuva yapar gibi, bir ordu Alman, bir "iş" görür" der³³. "Milyonlar düşünür ve milyonlar hazırlar"³⁴. Herkes bir işin ucundan tutar, birlikte hareket ederek başarırlar. İnsanlar kendileri için değil, Almanya için yaşarlar. Dolayısıyla şair, Almanları millet olmanın 20. yüzyıldaki bir numunesi olarak görür.

Şair, hatıralarında Berlin'i büyük şehirlerin en genci sıfatıyla sanayinin ve gelişmişliğin en yeni örneği olarak karşımıza çıkarır. Berlin'i dünyanın en temiz şehri olarak gören ve bu sebeple Almanların modern şehircilik anlayışını öven şair; temizlik açısından Fransız bir yazarın sözünü dile getirir. "Belde-ler temizlik bakımından Berlin'le karşılaştırılınca, Paris bir ahır, Londra bir lâğım ve New York bir domuz yuvasıdır!"³⁵

"... gezip gördüğü yerlerin kişilerini, tiplerini, onların karakterlerini, toplumsal yaşayış düzenini, bu ülkelerin maddi-manevi güçlü ve zayıf yönlerini -çok keskin gözlemi sayesinde- son derece canlı ve renkli olarak zapt etmiş"³⁶ olan Cenap Şahâbeddin'e göre, Berlin'in olumsuz tarafı ancak okuryazar bir insanın gözünden bakıldığında görülmektedir. Bir aydının şehri sevmemesinin nedeni; kültür, sanat ve tarihi yüzünün olmayışındır. Şair, Berlin'in de bu şehirlerden biri olduğunu söyler. Tarihi ve şiirsel bir izlenim bırakmadığı gibi, maziye arayanların ruhunu çekecek bir bina bulamadıklarını da söyleyen şair, Berlin'i "süslü ve güzel bir gazete" ye benzetir³⁷. "Berlin'de bir az, bayramlıklarını giymiş bir toy genç hâli hiss olunur"³⁸. "...ne bir anı ile geçmişe çekiyor, ne bir hayâl içinde geleceğin ufuklarına götürüyor; burada hemen hemen anısız ve hayâlsiz, yal-

³³ Cenap Şahâbeddin, *Avrupa Mektupları*, s. 92.

³⁴ Cenap Şahâbeddin, *Avrupa Mektupları*, s. 92.

³⁵ Cenap Şahâbeddin, *Avrupa Mektupları*, s. 98.

³⁶ Kutlu, *Servet-i Fünûn Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi*, s. 100.

³⁷ Cenap Şahâbeddin, *Avrupa Mektupları*, s. 99.

³⁸ Cenap Şahâbeddin, *Avrupa Mektupları*, s. 98.

nızca bir gözlem dâiresinin ortasında kalıyorsunuz”³⁹.

Şair, Almanların sosyal kimlikleri hakkında birtakım bilgilendirmelerde bulunur. Öncelikle, nizama önem vermeleri noktasında Almanları takdir eden değerlendirmeler yapar. Yasaklara, kanunlara herkesin uyduğunu, en ufak bir memurun bile kumandan edasıyla hareket ettiğini, insanların hareketlerinin emniyet tarafından sıkı kayıtlar altına alındığını ve Almanya’da bu düzen ortamının kanunlar sayesinde sağlandığını dile getirir. Yasaklara uyulmadığı takdirde, cezaların hemen uygulandığını da ekleyen şair, hayatın işleyişi açısından her alanda huzurun hâkim olduğunu söyler ve disiplin ve düzen noktasında Berlin’i diğer şehirlere örnek gösterir. “Her Alman, beşikten başlayarak emirleri dinlemeyi öğrenmeye başlar. Alman, görevinin gereği emir ise emreder, emri dinlemekse, dinlemek...”⁴⁰. “Alman, aslında kurallara saygılıdır. Bir şey, “yasaktır” denildi mi, buna karşı davranmak hiç kimsenin hayâline uğramaz”⁴¹.

Almanya’daki sosyal dayanışmaya da değinen şair, kendi milletini kendi ailesi gibi gören zenginlerin varlıklarının bir kısmını halka ayırdığından bahseder. “Almanya’nın en faydalı meziyeti, kendi ulusunu, kendi ailesi gibi kabul etmesidir. Vasiyetnâmesiyle çocuklarına bıraktığı miras kadar, millettaş kardeşlerine miras bırakmayan servet sâhibi Almanya’da pek az görülür”⁴². Cenap Şahâbeddin, Berlin’de savaşın etkilerinin görülmediği tek yer olarak lokantaları gösterir. Günün her saatinde lokantalarda yemek yiyen insanların olduğunu söyleyen şair, Almanya’da yiyeceğin bol ve insanların da iştahlı olduğunu dile getirir. Bu noktada İngiltere ile Almanya arasında bir mukayesede bulunarak Almanya’nın İngiltere gibi yiyeceğini etraftan toplamadığını, kendinde bulduğunu söyler. “Özellikle büyük otellerin lokantaları, günün hemen hemen yirmi saati

³⁹ Cenap Şahâbeddin, *Avrupa Mektupları*, s. 99.

⁴⁰ Cenap Şahâbeddin, *Avrupa Mektupları*, s. 117.

⁴¹ Cenap Şahâbeddin, *Avrupa Mektupları*, s. 115.

⁴² Cenap Şahâbeddin, *Avrupa Mektupları*, s. 120.

açıktır ve bu yirmi saatte, hiçbir lokanta tamamıyla boş kalmaz"⁴³. "Almanya'da yiyecek bol ve iştah çöktür. Alman, iştahını kendi mideside bulduğu gibi, yiyeceğini de kendi memleketinde bulur"⁴⁴.

Şair; sanayinin hızla geliştiği, hayata vatan düşüncesiyle bağlı, ordunun kutsal bir varlık gibi görülüp sevildiği; kural, kanun ve yasakların titizlikle işlediği bir ülke olması açısından Almanya'yı Osmanlı'ya örnek gösterir.

Sonuç

Mehmet Akif'in "Berlin Hatıraları" ile Cenap Şahabettin'in *Avrupa Mektupları*'nda Berlin'e dair kaleme aldığı izlenimler, Almanya'yı sadece Osmanlı için değil diğer Avrupa ülkelerine de örnek gösterecek niteliktedir. Mehmet Akif, şiir türünde dile getirdiği hatırasında Berlin'deki sosyal, iktisadî ve askerî gelişmeler üzerinde durur. Vatan müdafaası, ülkenin kalkınıp hızla gelişmesi noktasında Almanların birlik içinde aynı hedeflere odaklanmasını sıklıkla vurgular. Bakış açısını, bir Berlin'e bir de Osmanlı'ya çeviren şairin Berlin üzerinden bütün Almanya'ya dair olumsuz hiçbir tespit ve değerlendirmede bulunmadığı görülür. Osmanlı'nın karşısına Almanların temsil ettiği bir medeniyet portresi çıkaran şairin, İstanbul ve Berlin arasında yaptığı mukayeselerde olumlu manada ortaya çıkardığı unsur Berlin'dir. Fakat Mehmet Akif'in gözlemlerinin yeterli ve derin olmadığını söylemek gerekir. İki şehri daha çok dışarıdan görünen şekliyle aktaran şairin asıl amacı, Osmanlı'nın Müslümanların umudu olduğunu ve bu yüzden İngiltere ve Fransa gibi Avrupa devletleri ve onların içerideki destekçileri karşısında mücadeleden vazgeçmemeleri gerektiği noktasında kendi vatandaşlarına seslenmektir.

Mehmet Akif'in kendi ülkesine dair eleştirilerinde yoğunlaştığı noktalar; İstanbul'un sokakları, edebiyatın niteliği, aydınların halktan kopukluğu, yanlış tevekkül anlayışı ve hurafe-

⁴³ Cenap Şahâbeddin, *Avrupa Mektupları*, s. 119.

⁴⁴ Cenap Şahâbeddin, *Avrupa Mektupları*, s. 119.

ler ile din ve dünya görüşlerinde aynı hedefler doğrultusunda uzlaşamamasıdır.

Onun bu değerlendirmelerine Cenap Şahabettin'in de benzer görüşlerle katıldığı söylenebilir. Berlin, *Avrupa Mektupları*'nda 19. yüzyıldan sonra hızla gelişen sosyal, askerî ve iktisadî gücü ile karşımıza çıkar. Bunlara ek olarak; eğitim, okullar, tarım politikaları, ordu, görsel sanatlar ve kültür açısından da "Berlin Hatıraları" na nazaran zengin bir bilgi aktarımının olduğu görülür. Şair, Almanların özellikle ilim, fen ve teknik konularındaki hızlı ilerleyişine vurgu yapar.

Cenap Şahabettin'in sanatsal, tarihi ve kültürel yönlerden de Berlin'i değerlendirdiği ve bir şairin gözünden şehre bakmaya çalıştığı da anlaşılmaktadır. Sanatsal ve tarihsel derinlik bakımından şehri eksik bulan Cenap Şahabettin, Berlin'in beğenmediği ya da eksik bulduğu taraflarından da bahseder. Dolayısıyla Mehmet Akif'in "Berlin Hatıraları" ndaki tek yönlü eleştirel bakış açısı, Cenap Şahabettin'de daha yumuşak bir dil ile anlatıma kavuşur. Birinci Dünya Savaşı'nda müttefik olmanın verdiği duygu ve şiir dilinin etkisi de düşünüldüğünde Mehmet Akif'te ortaya çıkan Almanları bir kardeş gibi görme tahayyülünün Cenap Şahabettin'de olmadığı görülür. Ayrıca Cenap Şahabettin'in nesir türünün imkânları dolayısıyla gözlemlerini daha geniş bir çerçevede kaleme aldığını ve Mehmet Akif'i tamamlayan değerlendirmelerde bulunduğu söylemek mümkündür.

Sonuç olarak, Batılılaşmanın hangi temeller üzerine inşa edileceği noktasında her iki şairin gözlemleri de Alman modelini örnek gösterecek düşünce ve izlenimler etrafında şekillenir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra öne çıkan Alman modeli; özellikle sanayi, ilim, fen ve teknikte ilerlemeyi esas alan, medeni bir şehir görüntüsüne sahip; disiplin, düzen ve çalışmanın gerekliliğine vurgu yapan nitelikleriyle her iki şair tarafından örnek gösterilmiştir.

Kaynaklar

- Aktaş, Şerif. *Edebiyat ve Edebî Metinler Üzerine Yazılar*. Ankara: Kurgan Edebiyat, 2011.
- Bayrak, Özcan; Balık, Macit; & vd. *Servet-i Fünûn Edebiyatı (Şiir-Roman)*. İstanbul: Kesit Yayınları, 2015.
- Cenap Şahâbeddin. *Avrupa Mektupları*. haz. Nurullah Şenol, İstanbul: Bordo Siyah Yayınları, 2019.
- Dayanç, Muharrem. "Safahat'tan Hareketle Mehmet Akif'in Zamanını ve Batı'yı Değerlendirishi", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, sy 27 (2012): 131-152.
- Ercilasun, Bilge. *Yeni Türk Edebiyatı Üzerine İncelemeler*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1997.
- Ersoy, Mehmet Akif. *Safahat*, haz. M. Ertuğrul Düzdag, İstanbul: İnkılâp Yayınları. 2003.
- Gökçek, Fazıl. *Mehmet Akif Ersoy'un Şiiri Üzerine Bir İnceleme*, Doktora Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi, 1995.
- Kabaklı, Ahmet. *Türk Edebiyatı*. 2. c., İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 1966.
- Kabaklı, Ahmet. *Türk Edebiyatı*. 3. c., İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 1978.
- Kaplan, Mehmet. *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 2*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2004.
- Kaplan, Mehmet. *Nesillerin Ruhü*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012.
- Kavcar, Cahit. *Batılılaşma Açısından Servet-i Fünûn Romanı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1995.
- Kaya, Murat. *Alkışı sevmeyen Şair Mehmet Akif Ersoy*. İstanbul: Gonca Kitapları, 2012.
- Kayhan, Melek. *Milli Mücadele ve Mehmet Akif Ersoy*, Yüksek Lisans Tezi, Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
- Korkmaz, Ramazan. *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı 1839-2000*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2007.
- Kutlu, Şemseddin. *Servet-i Fünûn Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi*.

İstanbul: Remzi Kitabevi, 1981.

Özbek, Seda. *Nesir Yazarı Olarak Cenap Şahabettin*, Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.

Parlatır, İsmail; Enginün, İnci & vd. *Servet-i Fünûn Edebiyatı*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2006.

Şaşa, Mehmet. "Mehmet Akif'in Perspektifinden Müslümanların Geri Kalmasının Dinî Sebepleri", *Diyanet İlmî Dergisi*, sy 1 (2018): 113-138.

Şimşek, Tacettin. "Mehmet Âkif'in Poetikası". *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, 53 (2015): 105-120.